

Ukraine in first half of the XIXth century are revealed. It was found out that the basic requirements were focused on issues of interaction between home tutors and teachers with family, self-education teacher, determine the characteristics of personal and professional qualities of family tutors. The practice of home tutors and teachers.

Key words: home education, practice of family tutors, normative basis, home tutor, home teacher.

УДК 39:37.091.212:613.7(477+438)

Н. О. Долгова

Сумський державний університет

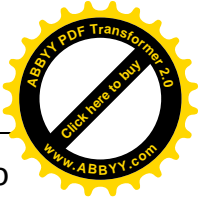
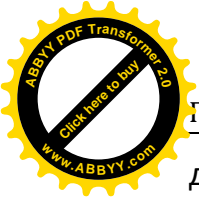
ФІЗИЧНЕ ТА ВАЛЕОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ

У статті показана роль національного ідеалу у формуванні фізичних і духовних інтересів у період студентського віку, висвітлено сутність козацької педагогіки, розглянуто концепцію відображення народних ігор та забав у Польщі, наведений приклад застосування етнокультури як засобу формування у молоді навичок здорового способу життя в Сумського державного університету.

Ключові слова: національне виховання, фізичне виховання, духовні інтереси, народні ігри, університетська молодь, валеологічне виховання, фізичне здоров'я.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування університетської освіти в Україні постає нагальна потреба приведення виховної діяльності навчальних закладів у відповідність до завдань реалізації головних моральних та національних принципів молоді Української держави, забезпечення єдності свідомості, поведінки та любові до національної культури у професійно-соціальній сфері життєдіяльності майбутнього покоління [7]. Проблеми громадянського та національного виховання молоді постійно перебувають у центрі уваги педагогів, соціальних працівників, громадських та політичних діячів. Нині найважливішими стають питання фізичного та валеологічного виховання університетської молоді. Ці проблеми особливо актуалізуються в переломні часи, коли радикальні зміни у суспільстві зумовлюють перебудову виховного процесу в цілому, насамперед повинні орієнтувати саме на виховання здорового, сильного, мужнього та патріотичного покоління.

Аналіз актуальних досліджень. Орієнтація на посилення функції виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу як головного чинника формування особистості відчувається у працях Е. Вільчковського, О. Курка, В. Титаренка. У своїх дослідженнях М. Стельмахович та Н. Лисенко роблять акцент на етнопедагогіку як на науку, що вивчає особливості, засоби, функції та чинники етнічного виховання та його організацію. Проблеми етнопедагогічного підґрунтя національного виховання молодого покоління також порушує Л. Кулішенко. В. Оржеховська та А. Ольховнікова

досліджують проблеми відродження національних традицій українського народу, спрямованих на формування і збереження здоров'я.

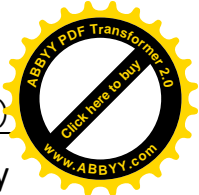
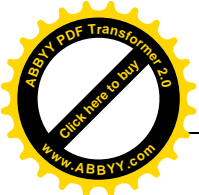
Польські дослідники І. Цешльїнський (*I. Cieśliński*), І. Халібурда (*I. Chaliburda*), К. Пех (*K. Piech*), Р. Цешльїнський (*R. Cieśliński*) у своїх працях указують на роль етнології спорту як навчального предмета в університетах фізичного виховання і на сучасні когнітивні перспективи цієї дисципліни в контексті емпіричних досліджень. Науковці здійснили пошук ефективних форм та методів залучення народного виховного потенціалу до роботи освітніх закладів Польщі.

Не применшуючи значення теоретичних надбань з окресленої тематики, можна стверджувати, що нині існує багато досліджень, які стосуються етнокультурного та національного виховання засобами фізичної культури у дитячих садках та загальноосвітніх школах. Досліджень щодо цієї тематики стосовно університетської молоді у вищій школі недостатньо.

Мета статті – висвітлити та порівняти існуючі підходи до національного виховання фізично здорової та духовно багаті особистості студента в Україні та Польщі.

Виклад основного матеріалу. Україна не стоїть осторонь тенденцій до модернізації освітніх систем розвинених країн Європи у напрямі формування у молоді потреби бути здоровими. Зазначимо, що створення європейського простору вищої освіти *не передбачає відмови від національних особливостей змісту освіти та організації освітніх систем* кожної з країн-членів. Однак валеологічна освіта, на нашу думку, не повною мірою враховує національну, етнологічну спрямованість виховання культури здоров'я молоді. Виховання студентської молоді на основі якісного народного виховання засобами фізичної культури є першим щаблем залучення молодих людей до патріотизму та здорового способу життя.

Відповідно до указу Президента Кабінет Міністрів України видав Постанову про затвердження «Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства». Серед основних завдань програми знаходимо поняття «здоровий спосіб життя» і «національні традиції», що застосовуються поєднано, наприклад, «утвердження в масовій свідомості громадян історично притаманних українському народові високих моральних цінностей, спрямованих на засвоєння кращих зразків вітчизняної та світової духовної спадщини; впровадження в суспільну свідомість переваг здорового способу життя, формування національного культу соціально активної, фізично здорової та духовно багаті особистості» [7, 11]. Таким чином, наше фізичне, психічне та соціальне благополуччя повинно базуватися на національно-культурних традиціях.

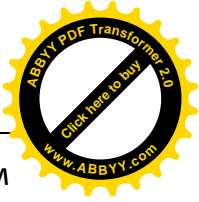
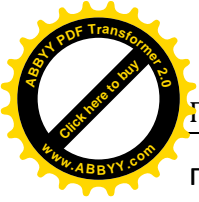
Саме в період навчання в університеті відбуваються значні зміни у свідомості молоді, які стають підґрунтям для подальшого розвитку в соціальному плані. Ця проблема потребує розв'язання в теорії і практиці фізичного виховання, в педагогічній і психологічній науках. Ось чому вона не втрачає своєї актуальності в наш час.

На думку В. Андрианова і Н. Макаренка: «Система формування фізичних і духовних інтересів у період студентського віку може бути ефективною на підставі реалізації принципу – єдність біологічного розвитку і засобів, методів і форм навчально-виховного процесу. Для вирішення цієї проблеми необхідно з'ясувати головні фактори фізичного розвитку особистості, а також місце і значення фізичної культури і спорту як засобу впливу на формування фізичних і духовних інтересів молоді» [1, 44]. В. Оржеховська розглядає духовний аспект здоров'я, визначаючи «пріоритетність загальноосвітніх цінностей; наявність позитивного ідеалу відповідно до національних та духовних традицій, працелюбність, добродійність, відчуття прекрасного в житті, природі, мистецтві» [6, 29].

У «Концепції валеологічної освіти педагогічних працівників» зазначено, що її стратегічна мета може бути реалізована за умов, серед яких визначено такі: поступове реформування валеологічного виховання і освіти на нових наукових та духовних принципах з урахуванням національного менталітету, національних традицій та світового досвіду; відродження національних традицій українського народу, спрямованих на формування і збереження здоров'я. Мета досягається за рахунок вирішення освітніх виховних завдань національного спрямування: «Відродження кращих традицій української педагогіки, зокрема родинної педагогіки, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я дитини та генофонду нації» [4, 36].

Г. Гачев наголошує на тому, що «у процесі історії, особливо у ХХ столітті, зблизились й уніфікувалися усі народи за побутом (у всіх телевізори й авто...) та мисленням (інтернаціоналізм та математизація наук), й однак у корені своєму кожен народ залишається самим собою доти, поки зберігається особливий клімат, пори року, пейзаж, харчі, етнічний тип, мова тощо» [2, 23]. Тому, на нашу думку, в Україні заходи щодо забезпечення реалізації здорового способу життя мають урахувувати національну специфіку.

До проблеми виховного національного ідеалу в українській народній педагогіці звернувся М. Стельмахович. Таким ідеалом, на його думку, є «людина, свідомо своєї людської та національної гідності» [8, 2]. Образ досконалої особистості українця створювався впродовж багатьох віків українською народною педагогікою. Як зазначає вчений, починаючи з XV ст., ідеалом довершеної людини стає образ українського козака. Його типовими рисами є: відвага, витривалість, загартованість, вільнолюбство, здатність до

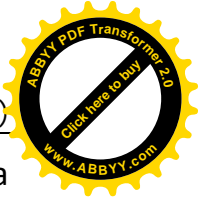
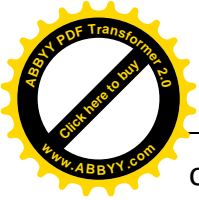

подолання труднощів, незалежність натури тощо. Тому саме козак є тим досконалим ідеалом, на якого орієнтується українська народна педагогіка впродовж кількох століть [8, 2]. Дослідники української етнокультури звертають увагу на її невід'ємну частину, феноменальне явище – козацьку культуру, «яка формує у дітей і молоді синівську любов до рідної мови, культури, народу, Батьківщини, виховує в них незламну силу волі й духу, лицарську мораль, духовність» [3, 47]. Сутність козацької педагогіки полягає у системі знань про закономірності формування світоглядних позицій, збагачення нащадків інформацією про здоровий спосіб життя, самовдосконалення, самоосвіту. Виховання молоді на засадах козацької педагогіки має три аспекти:

- формування високих моральних якостей;
- фізичний розвиток;
- культурологічне виховання молоді [5].

У Польщі ситуація у сфері наукового зацікавлення традиційними формами фізичної активності значно поліпшилася після опублікування праці Войцеха Ліпоньського (*W. Lipoński*) «Етнологічне дослідження давніх видів спорту і рухових ігор на фоні європейських традицій». Автор пояснює необхідність вивчення проблематики давніх польських ігор і вказує на наслідки занедбання у цій галузі, здійснює аналіз традиційних форм фізичної активності з точки зору антропології культури. Діяльність і публікація В. Ліпоньського стали поворотним пунктом у сфері дослідження традиційних ігор та забав, викликаючи підвищення науково-дослідницької активності у цій сфері та збагачуючи зміст навчання у деяких університетах фізичного виховання (AWF у місті Познань та факультет фізичного виховання у місті Бяла Подляска). Він активно розвиває теоретичні основи етнології спорту як розділу загальної етнології, що займається вивченням спорту та розглядається одночасно як один із можливих способів прояву людського характеру та культурної ідентичності окремої спільноти, а також функціонує як спосіб удосконалення фізичної вправності, найчастіше у формі змагання або видовища, що спирається на регульовані звичаєм або записані правила, якими визначаються партнери за традицією ритуальної форми, або звичаями і культурними навичками [10].

Група польських дослідників (І. Цешьлінський (*I. Cieśliński*), І. Халібурда (*I. Chaliburda*), К. Пех (*Krzysztof Piech*), Р. Цешьлінський (*R. Cieśliński*)) пропонують уведення предмета «Етнологія спорту» у вишах і пов'язують це з удосконаленням програмної бази. Головною метою цього предмета є ознайомлення студентів з проблемами етнології спорту в Польщі та у всьому світі, а також виявлення змін у галузі спорту крізь призму впливу спорту індустріальної епохи з традиційними формами рухової активності,

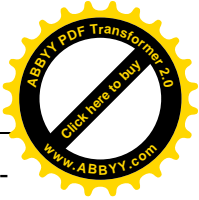
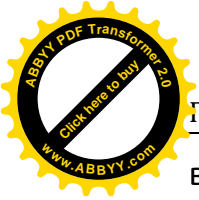

ознайомлення з проблематикою зникнення і виникнення нових ігор і забав на територіях різних спільнот і їх вплив на сучасний процес фізичного виховання. Вправи з цього предмета мають теоретично-практичний характер. Після короткого обговорення форм, характерних для окремих пор року та свят, студенти відтворюють й організують традиційні ігри та забави.

Назвемо позитивні чинники цієї концепції: розуміння відносин між людиною та її природним середовищем щодо можливості організації різних форм фізичної активності; здобуття знань щодо використання природних елементів, форм, території для рухової активності і вдосконалення знань з організації лекцій з фізичного виховання у складних умовах; покращання культурних знань через розуміння стилю життя і способу організації ігор та забав у далекому минулому; збагачення методичної бази інформацією про традиційні форми ігор та забав; формування творчого мислення, особливо у випадках необхідності відтворення гри чи забави з незрозуміло описаними правилами; здобуття знань щодо вироблення знарядь із натуральних елементів; краще пізнання звичаїв та обрядів людей, що населяють певну територію [9].

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної та фізкультурно-спортивної літератури в Україні засвідчує, що національні рухливі ігри в системі фізичного виховання вишів застосовуються епізодично. Проте сучасна система фізичного виховання молодших школярів передбачає широке використання народних рухливих ігор, які є одним з основних засобів підвищення рухової активності дітей, формування позитивної мотивації до занять фізичними вправами та виховання моральних, естетичних і вольових якостей особистості. Це ігри з елементами загальнорозвиваючих вправ, але вони зорієнтовані здебільшого на учнів початкових класів.

У вищій школі народні рухливі ігри та забави пропонуються переважно у позанавчальній роботі під час проведення різноманітних свят та розваг для повноцінного дозвілля студентської молоді. Так, у Сумському державному університеті такі заходи проводить відділ позанавчальної роботи разом із кафедрою фізичного виховання. Це «Козацькі розваги», «Проводи зими», «Нумо, хлопці», «Зимові забави», «Веселі старты» з елементами народних ігор (*ігри з бігом*: «Запорожець на Січі», «Скажений бугай», «Квачі парами», «Доганяй, втікаючи»; *ігри із стрибками*: «У довгі лози», «Переправа через річку», «Струмок», «У річку гоп», «Спутані коні»; *ігри з метанням*: «Влучний стрілець», «Захисник вежі», «Квач із м'ячем», «На полюванні», «Перепелиця»; *ігри з елементами прикладних вправа*: «Дістати сало», «Повінь», «Западня», «Підвісний міст», «Тунель»; *ігри на лижах*: «Наздожени, втікаючи», «Квач на лижах», «Лижник без палиць», «Трійки», «Шеренгою з гірки»). Кожний конкурс супроводжується народними піснями та приказками, що

відповідають тематиці заходів: «Ой, у лузі червона калина», «Зимонька-зима», «Січові стрільці». Під час проведення конкурсів з елементами гумору та сатири використовуються веселі українські пісні: «А мій милий вареничків хоче», «Ти ж мене підманула», «Їхали козаки» та ін.; маршова ходьба з піснею «Ми гайдамаки».

Українські народні рухливі ігри моделюють багато видів спортивної діяльності, дають простір для розвитку основних природних рухів, є ефективними засобами засвоєння таких розділів програми з фізичного виховання, як легка атлетика, спортивні ігри, лижі, плавання тощо.

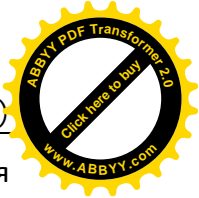
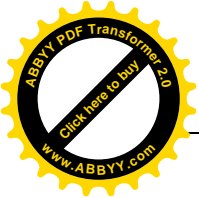
Зазначимо, що національна специфіка народних ігор та забав як в Україні, так і в Польщі за народним календарем проявляється у: відтворенні психологічних особливостей народу, його світобачення, моральних норм; національній мові; відображенні історії нації, її культури, громадського й побутового життя, традицій, релігійних вірувань, звичаїв; зв'язках рухливих ігор із національним фольклором; національній специфіці вираження загальнолюдських ідей добра і справедливості, естетичних поглядів, суспільних інтересів; у любові до природи, до рідного краю, серед яких живе нація.

Висновки. Здійснений аналіз засвідчив, що питання застосування етнокультури як засобу всебічного виховання та формування в університетської молоді навичок здорового способу життя, фізичної досконалості та забезпечення її руховою активністю, доцільності проведення рухливих ігор у масовій фізкультурно-оздоровчій та виховній роботі зі студентами постійно обговорюються прогресивними освітянами, істориками, психологами. Таким чином, упевнено наголосимо, що врахування етнокультурного контексту у фізичному вихованні університетської молоді як в Україні, так і в Польщі, а саме активне використання народних рухливих ігор та забав, не тільки підвищує ефективність фізичної та валеологічної підготовки, але й виховує любов до національної культури, норми та цінності якої зумовлюють вибір лінії поведінки, стиль і спосіб життя, з чого у цілому складається життєвий шлях людини.

Подальших розвідок у даному напрямку потребують питання національно-патріотичного виховання молоді у процесі масової фізкультурно-оздоровчої роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріанов В. Є. Фізичне виховання та духовні інтереси студентів педагогічного університету / В. Є. Андріанов, Н. Г. Макаренко // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 12. – С. 44–46.
2. Гачев Г. Д. Национальные образы мира: Космос-Психо-Логос / Г. Д. Гачев – М. : Издательская группа «Прогресс» – «Культура», 1995. – 480 с.

3. Гутнік І. М. Козацька педагогіка як складова системи національного виховання молоді / І. М. Гутнік // Початкова школа. – 2003. – №10. – С. 47–49.
4. Концепція валеологічної освіти педагогічних працівників // Інформаційний вісник «Вища освіта». – 2001. – № 6. – С. 34–38.
5. Кулішенко Л. А. Етнопедагогіка як підґрунтя національного виховання / Л. А. Кулішенко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2009. – № 2. – С. 8–18.
6. Оржеховська В. Педагогіка здорового способу життя / В. Оржеховська // Шлях освіти. – 2007. – №4. – С. 29–32.
7. Постанова Кабінету Міністрів України № 1697 від 15 вересня 1999 р. Про затвердження «Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» // Інформаційний вісник «Вища освіта». – 2001. – № 7. – С. 10–20.
8. Стельмахович М. Г. Виховний ідеал української народної педагогіки / М. Г. Стельмахович // Початкова школа. – 1998. – №6. – С. 1–5.
9. Cieślinski I. Etnologia sportu i rekreacji jako element kształcenia i obszar badań empirycznych / I. Cieślinski, I. Chaliburda, P. Krzysztof, R. Cieślinski // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання. – 2007. – № 7. – С. 168–172.
10. Lipoński W. Rochwist i palant - Studium etnologiczne dawnych polskich sportów i gier ruchowych na tle tradycji europejskiej / Wojciech Lipoński. – Poznań : AWF Poznań, 2004. – 288 str.

РЕЗЮМЕ

Н. А. Долгова. Физическое и валеологическое воспитание университетской молодёжи в Украине и Польше: этнокультурный контекст.

В статье показана роль национального идеала в формировании физических и духовных интересов в период студенчества, освещена суть казацкой педагогики, рассмотрена концепция возрождения народных игр и забав в Польше, приведён пример применения этнокультуры как средства формирования у молодёжи здорового образа жизни в Сумском государственном университете.

Ключевые слова: национальное воспитание, физическое воспитание, духовные интересы, народные игры, университетская молодёжь, валеологическое воспитание, физическое здоровье.

SUMMARY

N. Dolgova. Physical and valeological education of university youth in Ukraine and Poland: ethnocultural context.

The article shows the role of the national ideal of physical and spiritual interests formation during the period of student age, introduces the matter of cossack pedagogy, presents the concept of folk games and amusement reproduction in Poland, gives the example of applying ethnoculture as a method of forming skills to healthy way of life of youth in Sumy State University.

Key words: national training, physical training, spiritual interests, folk games, university youth, valeological education, physical health.